

D.33

DİYANET İLMİ DERGİ

PEYGAMBERİMİZ HZ. MUHAMMED (SAV)
- ÖZEL SAYI -

2. Baskı

ANKARA - 2003

BAZI ÇAĞDAŞ HİRİSTİYAN DÜŞÜNÜRLERİNE GÖRE HZ. MUHAMMED'İN PEYGAMBERLİĞİ

Mahmut Aydın*

Giriş

İslam'ın doğuşundan itibaren, Hz. Muhammed'in (SAV) statüsü ve peygamberliği konusu Hıristiyan-Müslüman ilişkilerinin en önemli ve en çekişmeli konularından biri olmuş ve günümüzde de olmaya devam etmektedir. Zira, hemen hemen her Hıristiyan-Müslüman karşılaşmasında veya moda tabiriyle Müslüman-Hıristiyan diyalogunda Müslümanlar haklı olarak Hıristiyan muhataplarına şu soruyu sorarak onların Hz. Muhammed'in peygamberliğini tasdik edip etmedikleri konusunu gündeme getirmişler ve hala da getirmeye devam etmektedirler: “Biz Müslümanlar, Hz. İsa’yı (SAV) gerçek bir peygamber ve Allah’ın Elçisi olarak kabul ediyoruz. Ey Hıristiyanlar siz de niçin aynı şekilde Hz. Muhammed’in gerçek bir peygamber olduğunu kabul etmiyorsunuz?”¹ Örneğin, 8. yüzyılın sonlarına doğru Abbasi Halifesi el-Mehdi, bu soruyu teolojik münakaşalarda bulunduğu Nesturi patriği Timothy’e sorar ve patrik de bu soruya “Muhammed peygamberlerin yolunda yürümüştür” diyerek cevap verir.² Şüphesiz ki günümüzde Müslüman-Hıristiyan diyalogu sürecine katılan bazı Müslümanlar haklı olarak Hıristiyan-

* Yrd. Doç. Dr., Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi.

1 Bkz., David Kerr, “The Prophet Muhammed in Christian Theological Perspective”, Dan Cohn-Sherbok, ed., *Islam in a World of Diverse Faiths* (London: Macmillan Press, 1991), s. 119; Kerr, “The Prophet Muhammed: Toward A Christian Assesment”, *Newsletter, CSIC*, 17/18 (1987), ss. 24-36.

2 Newman, N.A., *The Early Christian-Muslim Dialogue: A Collection of Documents from the First Three Islamic Centuries (632-900 A.D.) Tarnslations with Commentary* (Hatfield: Pinterdisciplinary Biblical Institute, 1993), 196vd; ayrıca bkz., Jean-Marie Gaudel, *Encounters and Clashes: Islam and Christianity in History*, cilt 1 (Rome: PISAI, 1984), ss. 34-36.

ların Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmede gönülsüz olmaları gerçeğinden hareketle Hıristiyanların, Müslümanların bu isteğine verdikleri cevapların kendileri ve daha verimli bir diyalog ortamının tesisi için yetersiz olduğunu ifade ederler.³

Müslüman-Hıristiyan karşılaşmalarının başlangıcından itibaren İslam'la ve Müslümanlarla ilişki içinde olan hemen hemen her Hıristiyan din adamı veya din alimi yazılarında ve konuşmalarında tüm gayretleriyle Hz. Muhammed'in peygamberliğini reddetmeye çalışmışlardır. Çünkü onlar, şayet Hz. Muhammed'in gerçek bir peygamber olmayıp Hıristiyan rahipler tarafından eğitilen kilisenin mevcut doktrinlerine karşı olan bir sapkın (heretic) (!) ve Kur'an'ın yazarı(!) olduğunu ispat edebilecek olsalardı İslam'ın başarısız olup çökebileceğine inanıyorlardı. Bu amacı başarmak için orta çağ boyunca pek çok batılı yazar ve din adamı Hz. Muhammed'in papa olarak seçilmeyi başaramayan bir kardinal olduğunu ve intikam için Kiliseden ayrılarak Arabistan'a gittiğini ve burada da Muhammedanizm'i kurduğunu iddia etmiştir. Yine bu yazarlar tüm gayretleriyle Hz. Muhammed'i hem Hıristiyanların hem de Müslümanların gözünde küçük düşürmek için onu, kesinlikle ona nispet edilemeyecek veya nispet edilmesi bile akıldan geçirilmemesi gereken (haşa) sapık, sahtekar veya şehvet düşkününü gibi en kötü vasıflarla tasvir etmeye çalışmışlardır.⁴ Öyle ki Hz. Peygamberin bu şekilde tahrip edilen imajı edebiyat kitaplarına dahi girmiştir. Örneğin, ünlü İtalyan şair Dante, *The Divine Comedy* (İlahi Komedy) adlı şiir kitabında Hz. Peygamberi Hz. Ali ile birlikte cehennemden en alt tabakalarından birinde azap çekiyor şekilde tasvir etmektedir.⁵ Annemarie Schimmel'e göre Dante'nin Hz. Peygamberi Hz. Ali ile birlikte bu şekilde tasvir etmesi gerçekte sadece ve sadece "dünyada Hıristiyanlıktan sonra nasıl İslam gibi başka büyük bir dinin ortaya çıkabileceğini anlayamayan" Hıristiyan çoğunluğun görüşlerini yansıtmaktadır.⁶

Kısaca, İslam dininin şeytanın işi olarak ve Hz. Muhammed'in de şeytan tarafından ilham edilen biri olarak kabul edildiği orta-çağ boyunca her polemik Hıristiyan çalışması, tekrar tekrar Hz. Peygamberin, İslam'ı kılıç ve zor kullanarak yayan kötü bir adam olduğunu vurgular niteliktedir. Hz. Muhammed'in bu şekilde tahrip edilmiş

3 Abraham H. Khan, "Metatheological Reflections on Recent Christian Acknowledgement of Muhammad as Prophet: Inter-Faith Dialogue and the Academic Study of Religion", *Toronto Journal of Theology*, 2/2 (1986), s. 188.

4 Norman Daniel, *Islam and the West: The Making of an Image* (Oxford: Oneworld, 1993, I. Baskı 1960), s. 88).

5 Bkz., Miguel Palacios, *Islam and the Divine Comedy* (London: Frank Cass, 1968), s. 103.

6 Annemarie Schimmel, *And Muhammad Is His Messenger: The Veneration of the Prophet in Islamic Piety* (Chape Hill: The University of Caroline Press, 1985), ss. 3-4.

imajı her seviyeye yayılarak, onun gerçek değil sahte bir peygamber olduğu Avrupalılar nazarında ispat edilmeye çalışılmıştır. Nitekim, görüşlerini aşağıda vereceğimiz çağımızın önde gelen Hıristiyan, İslam bilimcilerinden William Montgomery Watt'ın şu tespiti Hz. Peygamberin imajının batılı yazarlar tarafından ne denli tahrif edildiğini açıkça ortaya koymaktadır: "Batıda, tarihin önemli şahsiyetlerinden hiç biri Muhammed gibi kötü ve başarısız bir şekilde değerlendirilmemiştir. Batılı yazarlar çoğu zaman Muhammed'i en kötü tabirlerle tasvir etmeye meyletmışler ve her nerede Muhammed'in hayatı ile ilgili itiraz edilebilir noktalar buldularsa onları gerçek olarak kabul etme eğilimi içine girmişlerdir."⁷ Diğer bir Hıristiyan alimi Norman Daniel de, Hz. Peygamber hakkındaki bu çeşit polemik ifade ve tasvirlerin altında yatan gizli sebebin onun, hayatında ilahi müdahalenin olmadığı bir kişi ve dolayısıyla da hakiki bir peygamber olamayacağı düşüncesinin olduğunu ifade etmektedir.⁸

19. yüzyılın ikinci yarısından sonra ise, Hz. Muhammed'in bu şekildeki olumsuz ve tahrif edilmiş imajları yerlerini nispeten daha olumlu imajlara bırakmaya başladığına tanık olmaktayız. Zira, bu dönemde pek çok Hıristiyan yazar ve düşünürü Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve öğretisini takdir ederek onun hakkında daha olumlu düşünmeye başlamıştır. Örneğin, Batı Hıristiyanlığı tarihinde ilk defa 19. yüzyılın ilk yarısına doğru Thomas Carlyle "The Hero as Prophet" (Kahraman Peygamber) adı altında Hz. Muhammed hakkında verdiği ünlü konferansında açıkça onun samimiyetinden ve İslam'ın da doğruluğundan bahsetmektedir.⁹ Carlyle'nin bu konferansını değerlendiren Watt, onun Hz. Peygamber konusundaki samimiyetinin önemini şu şekilde ifade etmektedir: "Carlyle'nin Muhammed'in samimiyetini kabul etmesi ve ondan övgüyle bahsetmesi Avrupa literatüründe ilk defa olan bir olaydı. Zira o, İslam'ı büyük bir düşman olarak gören orta çağ batı zihniyetinin tersine döndürülmesi yönünde önemli bir adımdı..."¹⁰

20. yüzyılın ikinci yarısından sonra gelişmeye başlayan Müslüman-Hıristiyan ilişkilerinde dönüm noktası olarak kabul edilen II. Vatikan Konsilinden hemen önce Robin Zehner adlı katolik bir alim de şu ifadeleriyle Hıristiyanların Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmesi yönünde önemli bir adım atmıştır.

Peygamberlik hediyesi Eski Ahit peygamberlerinden kısıtlanmadıkça Muhammed'den de kısıtlanması konusunda hiçbir somut ölçüt mevcut değildir. Nitekim, Kur'an da

7 Montgomery Watt, *Muhammad at Mecca* (Oxford: Clarendon Press, 1953), s. 52.

8 Daniel, *Islam and the West*, s. 245.

9 Thomas Carlyle, *On Heroes: Hero Worship and Heroic History* (New York: John Wiley, 1949), s. 53.

10 Watt, "Carlyle on Muhammad", *The Hibbert Journal*, 52 (1954-1955), ss. 247-255.

peygamberliğin özüdür. Onda, ağırlıklı olarak diğer hiçbir kitapta bulunmayan Allah'ın kendini tanımayan insanlara kendini bildirmesini bulabilirsiniz.¹¹

Bununla birlikte, Carlyle ve Zeahner'in Hz. Peygamberin peygamberliği konusundaki bu olumlu ifade ve değerlendirmelerinden yola çıkılarak, batı Hıristiyan dünyasının Hz. Muhammed'in peygamberliğini onayladığı sonucuna varılmamalıdır. Çünkü Hz. Muhammed'in peygamber olamayacağını her fırsatta ispata çalışan oryantalistler 20. yüzyılın ilk yarısında etkili idiler ve hala da kısmen etkili olmaya devam etmektedirler. Örneğin, Edward Sell *The Life of Mohammad* (Muhammed'in Hayatı) adlı eserinin sonuç kısmında Hz. Muhammed'in bir peygamber olamayacağını şu sözleriyle iddia etmektedir.

Muhammed'in hayatını ve yaptığı işleri dikkatlice inceleyen ve gözlemleyen tarafsız bir tarih öğrencisi şu sonuca ulaşacaktır: O, (Muhammed) çok başarılı bir Arap reisi olması ve bir Allah'a imanı benimsetme ve yayma konusunda çok çalışmasına rağmen, o kendi konumunu ilahi olarak rehberlik edilmiş bir peygamber olarak tesis etmede veya 'her dinin üzerinde yükselebileceği hakikat ve hidayet dini' ile gönderilmiş olduğunu göstermede ve ondan önce gelenleri bir kenara bırakmada başarısız olmuştur. Bu nedenle, Muhammed'in Allah tarafından gönderildiğini kabul edemeyiz.¹²

20. yüzyılın ikinci yarısından özellikle de 1962-65 yılları arasında toplanan II. Vatikan Konsili ile başlayan Hıristiyan-Müslüman diyalogu sürecinde ise bazı ferdi teologların ısrarlı telkinlerine rağmen Roma Katolik Kilisesi ve Dünya Kiliseler Birliği gibi önde gelen resmi Hıristiyan organları, yazı ve söylemlerinde Hz. Muhammed'in peygamberliği konusunda hala sessiz kalmayı tercih etmektedirler. Örneğin, ünlü Alman teologu Hans Küng, Katolik Kilisesinin II. Vatikan Konsilinde yayınladığı "*Hıristiyan Olmayan Dinler Deklarasyonu*" adlı dokümanla ilgili yaptığı yorumda şu noktanın altını önemle çizmektedir. "*Şayet Katolik Kilisesi ve diğer bütün Kiliseler Müslümanlarla hakiki ve verimli bir diyalog kurmak istiyorlarsa Muhammed'in peygamberliğini resmi olarak kabul etmeleri gerekir*".¹³ Diğer bir Hıristiyan alimi N. Daniel de Hıristiyan-Müslüman diyalogu sürecinde Hıristiyanların İslam'ı doğru anlamalarının yolunun, onların Hz. Muhammed'in peygamberliğini kabul etmelerinden geçtiğini şu ifadelerle vurgulamaktadır: "*Hıristiyanların Muhammed'i kutsal bir şahsiyet olarak görmeleri ve onu Müslümanların gördüğü gibi görmeleri son derece önemlidir. Şayet böyle yapmazlarsa kendilerini Müslümanlardan kesip ayırmış olurlar*".¹⁴

11 Robin C. Zaehner, *At Sundry Times: An Essay in the Comparison of Religion* (London: Faber&Faber, 1958), s. 27.

12 Edward Sell, *The Life of Mohammad* (London: The Christian Literature Society for India, 1913), ss. 231-232.

13 Hans Küng, *Christianity and the World Religions: Paths of Dialogue with Islam, Hinduism, and Buddhism* (Maryknoll: Orbis Books, 1993), s. 27.

14 Daniel, *Islam and the West*, s. 336.

İşte bu çeşit telkinlerin de yardımıyla Hıristiyan-Müslüman Diyalogu ile ilgili düzenlenen diyalog toplantılarına katılan pek çok Hıristiyan konuşmacının, Hz. Muhammed'in peygamberliğinin ve şahsiyetinin olumlu olarak değerlendirilmesinin son derece önemli olduğunu ifade etmeye başladıklarına şahit olmaktayız. Bu bağlamda, 1977 yılında İspanya'nın Kurtuba kentinde düzenlenen Uluslararası Hıristiyan-Müslüman Sempozyumunun açılışını yapan Madrid Başpiskoposu Kardinal Emilio G. Aguilar, Hıristiyanları, geçmişi unutmaya ve İslam Peygamberine saygı göstermeye teşvik etmiştir. Zira ona göre Hz. Muhammed'i hakir ve hor görmek sadece tarihi ve dini gerçekleri yok saymak değil, aynı zamanda diyalog sürecinde Müslümanlara saygı göstermemek anlamına gelmektedir. Bu noktadan hareketle o şu noktanın altını önemle çizmektedir: "İslam'ın peygamberini ve onun teşvik ettiği değerleri takdir etmeksizin İslam'ı ve dolayısıyla da Müslümanları takdir etmek ve onlarla sağlıklı bir diyaloga girmek mümkün değildir."¹⁵ Avrupa Kiliseler Konferansı'nın düzenlediği diğer bir Hıristiyan-Müslüman tanışma toplantısında da şu nokta önemle vurgulanmıştır: "Hıristiyanlar Eski Ahit'in peygamber geleneğine saygı göstermelidirler. O gelenek insanları tek Allah'a ibadet için töbe etmeye çağırır. Muhammed'i sahte bir peygamber olarak nitelendirip bertaraf etmek adaletsizliktir. Hıristiyanlar onu da aynı peygamberlik geleneğinin bir parçası olarak tanımalıdırlar."¹⁶

Hıristiyan-Müslüman diyalog toplantılarında ifade edilen bu olumlu ifadelerden ayrı olarak günümüzde gittikçe artan sayıda Hıristiyan düşünürünün de, Hz. Muhammed'in peygamberliği ve konumunun olumlu bir şekilde değerlendirilmesinin artık kaçınılmaz olduğunu ifade ettiklerine tanık olmaktayız. Bu bağlamda Karen Armstrong, Lamin Saneh ve Martin Forward gibi son dönem Hıristiyan alimleri Müslüman olmayanları, barış ve medeniyet için Allah'ın Muhammed'i nasıl "insanlık için bir merhamet" vasıtası olarak kullandığı gerçeğinden hareketle onun statü ve konumunu daha olumlu olarak değerlendirmeye teşvik etmektedirler.¹⁷ Ünlü Hıristiyan teologu John Macquarrie da *Mediators* (Şefaathçiler) adlı eserinde Hz. Muhammed'i, Hz. Musa, Hz. İsa, Buda, Konfüçyüs, Laotz-se gibi dokuz büyük şefaathçiden birisi olarak görür ve kitabının bölümlerinden birini ona tahsis eder.¹⁸ William E. Phipps

15 Emilio G. Aguilar, "The Second International Muslim-Christian Congress of Cordoba (March 21-27, 1977)", Richard W. Rousseau, ed., *Christianity and Islam: The Struggling Dialogue* (Scranton: Ridge Row Press, 1985), s. 165.

16 Conference of European Churches, *Witness to God in Secular Europe* (Geneva: 1984), s. 56.

17 Bkz., Karen Armstrong, *Muhammad: A Western Attempt to Understand Islam* (London: Victor Gollancz Ltd., 1992), s. 44; Lamin Saneh, *Piety & Power: Muslims and Christians in Africa* (Maryknoll: Orbis Books, 1996), s. 48; Martin Forward, *Muhammad: A Short Biography* (Oxford: Oneworld, 1997), s. 5.

18 John Macquarrie, *Mediators* (London: Collins, 1995), s. 130.

de, *Muhammad and Jesus* (Muhammed ve İsa) adlı eserinde bir Hıristiyan olarak, Hz. Muhammed'i Hz. İsa ile mukayese ederek her ikisinin de aynı peygamberlik ailesinden geldiğini vurgulamaktadır.¹⁹

Buraya kadar gördüğümüz üzere 20. yüzyılın ikinci yarlarına kadar Hz. Muhammed, tarihte imajı en çok tahrip edilen bir görünüm arz etmekteydi. Bu tarihten itibaren ise tahrip edilen bu imaj Hıristiyan-Müslüman ilişkilerinde görülen olumlu gelişmelerin de yardımıyla yavaş yavaş yerini, onun şahsiyeti ve peygamberliği ile ilgili daha olumlu değerlendirmelere bırakmaya başlamıştır. Bu noktadan hareketle biz burada kendisi aynı zamanda bir rahip olan İngiliz İslam bilimci William Montgomery Watt ve Alman teolog Hans Küng gibi günümüzde Müslüman-Hıristiyan diyalogunun öncülerinden sayılan iki Hıristiyan düşünürün görüşlerini derinliğine inceleyerek Hıristiyan-Müslüman diyalogu sürecinde, Hıristiyanların Hz. Muhammed'in peygamberliği ve konumu ile ilgili geldikleri noktayı tespit ederek, bunun bir değerlendirmesini yapacağız. Ancak bunu yapmadan önce, niçin diğer batılı Hıristiyan yazarların değil de sadece Watt ve Küng'ün görüşlerini inceleyeceğimizi kısaca izah etmek istiyorum.

Hz. Muhammed ve dolayısıyla da İslam üzerine araştırmalar yapan 20. yüzyıl batılı İslam bilimcileri arasında Montgomery Watt, sadece Hıristiyanlar tarafından değil aynı zamanda Müslümanlar tarafından da yetkin ve objektif Hıristiyan alimi olarak bilinir. Zira, Gayri Müslimlerin İslam ve Hz. Peygamber hakkında yaptıkları çalışmalar genellikle Müslümanlar tarafından kınanmasına rağmen, Watt'ın bu konudaki çalışmaları Müslümanlardan övgü almıştır. Örneğin, onun *Islam and Christianity Today* (Günümüzde İslam ve Hıristiyanlık) adlı eserine önsöz yazan Ahmed Zeki Bedewi, Watt'ın güvenilirliğini şu sözleriyle ima eder: "*Profesör Watt, Ortaçağda düşmanlık ve kinler içinde ortaya çıkmış ve çok uzunca bir süredir İslam'ı anlama noktasında batı dünyasının gözlerini kör etmiş tüm önyargılı ve nefret kokan batı mantalitesini ortadan kaldırma yolunda büyük çaba harcamıştır...*"²⁰ Hıristiyan alimlerden Antonie Wessels de Watt'ın Hz. Peygamberin hayatı ile ilgili kaleme aldığı eserleri hakkında şu değerlendirmede bulunur: "*Şüphesiz ki günümüzde Watt'ın, Muhammad at Mecca ve Muhammed at Medina adlı eserleri gibi batılılar tarafından Muhammed'in hayatı ile ilgili kaleme alınmış son derece saygın ve objektif eserleri bulunmaktadır...*"²¹ Son dönem biyografi-

19 William E. Phipps, *Muhammad and Jesus: A Comparison of the Prophets and Their Teaching* (London: SCM Press, 1996), s. 130.

20 Ahmed Zaki Yamani, "Foreword", *Islam and Christianity Today: A Contribution to Dialogue* (London: Routledge, 1983, ss. ix-xi).

21 Antonie Wessels, "Modern Biographies of the Life of the Prophet Muhammed in Arabic", *Islamic Culture*, cilt 49, 2 (1975), ss. 99-105.

cilerinden F.E. Peters da *Muhammed and the Origins of Islam* (Muhammed ve İslam'ın Kökenleri) adlı eserinin ön sözünde Watt'ın 20. yüzyılın ikinci yarısında Hz. Muhammed'in hayatı ile ilgili olarak kaleme aldığı iki cilt eserlerin konu ile ilgili araştırma yapmak isteyen Hıristiyan öğrenci ve alimler için bir standart olduğu gerçeğinin altını çizdikten sonra Watt'dan beri hiç kimsenin onun başardığı şeyi başaramadığını noktasının altını çizer. Bu bağlamda Peters, Watt'ın Hz. Muhammed'e yönelik kendinden önceki dönemin önyargılı ve düşmanca yaklaşımına son vererek bu konuda daha nesnel ve olumlu çalışmaların ortaya çıkmasına önderlik ettiğini ifade etmektedir.²²

Alman teolog Hans Küng de çağımızın en önde gelen Hıristiyan teologlarından biri olarak kabul edilmektedir. O, aşağıda da kısaca değineceğimiz üzere yaşamına dogmatik bir katolik teologu olarak başlar; ancak 1980'lerden itibaren dünya dinleriyle ve bu dinlerin mensuplarıyla diyaloga girme gibi konularla yoğun olarak ilgilenmeye başlar. Onun Hz. Muhammed'le ilgili görüşlerini burada seçmemizin en önemli nedenlerinden birisi dinlerarası diyalogun en önemli temsilcilerinden biri olan John Cobb'un da haklı olarak belirttiği gibi hiçbir Hıristiyan teologunun Küng kadar dinlerarası diyaloga katkı yapmamış olmasıdır.²³ Zira, Küng'ün dinlerarası diyalogla ilgili eserlerine baktığımızda onun temelde şu konular üzerinde durduğunu görmekteyiz.

(1) Teolojik olarak dinlerarası diyalogun münasipliğini ve gerekliliği ortaya koymak.

(2) Bizzat dinlerarası diyalog toplantılarına katılarak onu ilerletmeye çalışmak.

(3) Dünya dinlerinin teolojik yorumlarını yapmak suretiyle söz konusu din mensuplarını birbirleriyle diyaloga girmeye teşvik etmek.

(4) Yeni dünya düzeni oluşturma yönünde dünya barışı ve huzurunu temin için küresel ahlak gibi tüm dinlerin katkısıyla oluşturulacak herkes için bağlayıcı olacak projeler geliştirmek ve bunların hayatiyete geçirilmesine önderlik etmek. Bu bağlamda Küng'ün, dinlerarası diyalog ve dünya dinleri ile ilgili olarak kaleme aldığı en önemli eser hiç kuşkusuz ki onun *Christianity and World Religions* (1985), *Christianity and Chinese Religions* (1988), *Judaism* (1991), ve *Christianity* (1994) adlı eserleridir. Bu eserlerin önemi ile ilgili olarak John Cobb şu değerlendirmede bu-

22 F.E. Peters, *Muhammed and the Origins of Islam* (New York: State University of New York Press, 1994), s. xi.

23 John B. Cobb, "Interreligious Dialogue, World Ethichs and the Problem of the Humanum", *Hans Küng: New Horizons for Faith and Thought*, Karl-Josef Kuschel & Hermann Haring (eds.), (New York: Continuum, 1993), s. 283.

lunur: “Şayet Küng bu eserlerin dışında başka eser kaleme almasa da bu eserler onun diyalogun en önemli ve baş temsilcilerinden biri yapar da artar bile”.²⁴ İşte Küng’ün bu özelliğinden dolayı Watt’dan sonra onun da Hz. Muhammed’le ilgili görüşlerini burada incelemeyi uygun bulduk.

William Montgomery WATT (1909—)

Montgomery Watt 14 Mart 1909 yılında İskoçya’da dünyaya gelir. Babası bir Presbyterian rahibi olan Watt, Edinburgh üniversitesinde felsefe alanında lisans eğitimini tamamladıktan sonra aynı üniversitede doktorasını yapar ve ahlak felsefecisi olarak akademik kariyerine başlar. 1940 yılında da Anglikan kilisesi rahibi olarak atanır. İslam dini ile ilgilenmesi ise, annesinin ölümünden sonra tanıştığı bir Müslüman arkadaşı sayesinde olur. Annesinin ölümünden sonra Watt, kaldığı dairenin kirasını paylaşmak için Ahmediye mezhebine mensup bir Müslüman genci yanına alır. Bu gençle yaptığı sohbetler sonrasında Watt’ın İslam’a karşı ilgisi artmaya başlar ve buna bağlı olarak da Hıristiyanlıkla İslam arasındaki ilişki üzerine düşünmeye başlar. Bu esnada Kudüs’deki Anglikan Bishopunun İslam dini ile ilgili akademik çalışma yapmak için eleman aradığını öğrenir ve hemen bu göreve baş vurarak Kudüs’e gider ve burada üç yıl kalır.²⁵ Bu süre zarfında Arapça’yı öğrenerek İslam hakkında ilk elden kaynakları inceleme fırsatı bulur. Bizzat bir Müslüman gençle yaptığı diyalog yoluyla İslamla ilgilenmeye başlayan Watt, sonunda bir İslam bilimci olur ve Hz. Muhammed ve Kur’an’la ilgili son derece önemli eserler verir.

Batı İslam araştırmaları tarihinde ilk defa Watt, Hz. Peygamber ve Kur’an’la ilgili yaptığı çalışmalarda Kur’an’ı temel ve ilk dönem İslami kaynakları da ikinci derece tarihi kaynaklar olarak kabul etmeye başlamıştır. Ona göre sadece Kur’an’ı temel kaynak olarak görmek yeterli değildir. İlk dönem İslami kaynaklardaki bilgiler de batılılar tarafından veya daha genel olarak tüm Gayri-Müslimler tarafından sahih ve güvenilir olarak kabul edilmelidir.²⁶ Nitekim 1988’de kaleme aldığı *Muhammed’s Mecca* (Muhammed’in Mekkesi) adlı eserinin önsözünde bu metodolojisini şu şekilde ifade eder: “Bu kitabın amacı Muhammed’in kariyeri hakkında Kur’an’dan mümkün olduğu kadar tarihi materyal elde etmektir”.²⁷

İşte bu şekilde Watt, Hz. Peygamberin konumu ve statüsünü belirleme ve değerlendirmede Kur’an’ı ve ilk İslami kaynakları güvenilir olarak kabul ettiği için hem Hıristiyanlar hem de Müslümanlar tarafından yüzyılımızın en önemli alimlerinden bir

24 Cobb, “Interreligious Dialogue, World Ethics and the Problem of the Humanum”, s. 286.

25 Watt, *Islamic Revelation in the Modern World* (Edinburgh: Edinburgh Univ. Press, 1969), s. v.

26 Watt, *Muhammed, Prophet and Statement*, s. 229.

27 Watt, *Muhammed’s Mecca*, s. vii.

olarak kabul edilmektedir.²⁸ Hz. Muhammed'in peygamberliği ile ilgili olarak Watt'ın temel görüşlerini ağırlıklı olarak onun şu eserlerinde bulmak mümkündür: *Islam and Christianity Today* (1983); "Muhammad as the Founder of Islam" (1984); "The Nature of Prophet Muhammad" (1987); *Muhammad's Mecca* (1988); *Muslim-Christian Encounters* (1991); ve "Islamic Attitude to Other Religions" (1993).

Biz de bu eserlerin ışığı altında Watt'ın görüşlerini incelerken öncelikle onun, Hz. Peygamberin imajını tahrip ederek onu hem Müslüman olmayanların hem de Müslümanların gözünde küçük düşüren Hıristiyan yazarları nasıl tenkit ettiğini gözler önüne sermek istiyoruz. Watt, *Muhammad at Medina* (1956) adlı eserinde Hıristiyanlarla Müslümanlar arasındaki yakın ilişkiden dolayı Hıristiyanları, Hz. Peygamber hakkında olumlu ve objektif bir görüş geliştirmeye davet etmektedir. Bu bağlamda o, geçmişte Hz. Muhammed hakkında yapılan tüm suçlama ve karalamaları reddederek şöyle der: "Bu suçlamaların sahipleri Allah'ın yalanlar ve hilekarlıklardan türeyen İslam gibi büyük bir dine nasıl izin vermiş olabileceğini düşünmeksizin Muhammed'i hilekar ve düzenbaz olarak addetmişlerdir."²⁹ Diğer bir yerde de Watt, ilk Hıristiyan alimlerinin Hz. Muhammed'in peygamberliği ile ilgili görüşlerini şu şekilde eleştirir: "Ortaçağ Avrupa'sında Muhammed'in, Allah'tan mesaj aldığını iddia edilen sahte bir peygamber olduğu kanaati yaygındı. Bu ve diğer ortaçağ savaş propaganda çığırkanlıkları ancak son zamanlarda yavaş yavaş Avrupalıların ve Hıristiyan dünyanın düşüncelerinden silinmeye başlamıştır."³⁰ Ona göre Hz. Muhammed'in peygamberlik tecrübesini anlamada "batılı yazarlar çoğu zaman Muhammed'i en kötü tabirlerle tasvir etmeye meyletmişler ve her nerede onun hayatı ile ilgili itiraz edilebilir noktalar buldularsa onları gerçek olarak kabul etme eğilimi göstermişlerdir." Watt'a göre bu olasılık belirli bir olayı yargılamak için yeterli bir ölçüt değildir. Zira, Hz. Muhammed'in peygamberliğini değerlendirmek için sağlam ve zanna dayanmayan delillerin olması son derece önemlidir. O şöyle devam eder: "Şayet biz Muhammed'i tam olarak anlamak istiyorsak ve şayet biz geçmişten miras aldığımız hataları düzeltmemiz gerekiyorsa her bir özel durumla alakalı olarak, tersi tamamıyla ispat edilmedikçe onun samimiyetine katiiyetle inanmak zorundayız."³¹ Watt, Hz. Muhammed'in 'patolojik bir

28 İslam alanında yetkin alimlerden biri olan Alford T. Welch de Hz. Muhammed'i değerlendirdiği yazılarında Watt'ın bu yaklaşımını benimsemektedir. (Welch, "Muhammad's Understanding of Himself: The Koranic Data", R.G., Hovannisian & S. Vryonis, eds., *Islam's Understanding of Himself* (Malibu: Undena Publication, 1983), ss. 15-52.

29 Watt, *Muhammad at Medina* (Oxford: Oxford University Press, 1953), s. 232.

30 Watt, *Introduction to the Qur'an* (Edinburgh: Edinburgh Univ. Press, 1971), s. 17.

31 Watt, *Muhammad at Mecca* (Oxford: Oxford University Press, 1953), s. 52.

vakıa³² olduğu şeklindeki iddiaları da bu şekil bir hastalığın belirtilerinden hiçbirinin onda mevcut olmadığını belirterek reddeder. Zira ona göre “Muhammed’in patolojik vakıa olduğu iddiası tamamıyla geçersizdir. Çünkü o bu tür bir iddia cahillik ve önyargıya dayanmaktadır...”³³

Buraya kadar gördüğümüz üzere Watt’ın eleştirileri Batılı Hıristiyanların geçmiş olumsuz görüşlerinin Kur’an ve ilk İslami kaynaklar yerine herhangi bir kesinliği olmayan gayri-İslami geleneklere dayandığı noktası üzerine yoğunlaşmaktadır. Bu konuyla alakalı olarak Watt şu gerçeğin de altını çizmektedir:

Epilepsiye, isteriye ve hatta kontrol edilemeyen duygu nöbetlerine yakalanan bir kimsenin aktif bir askeri lider, serinkanlı ve uzağı gören bir site devletinin lideri ve gelişmekte olan bir dini cemaatin muhafızı olabilmesi inanılacak bir şey değildir. Ancak biz biliyoruz ki Muhammed bütün bunları olmuştur. Bu nedenle bu şekil sorular karşısında bir tarihçinin temel prensibi Kur’an’a ve Kur’an’la uyum içerisinde olan geleneğe bağlı kalmak olmalıdır.³⁴

Bütün bu tenkitlerden sonra Watt, kendinin Hz. Peygamberin statüsü ile ilgili görüşlerine, onun peygamberlik vazifesinin teolojik bir değerlendirilmesinin yapılması gerektiğini işaret ederek başlar. Çünkü ona göre şimdiye kadar Hz. Muhammed, hep tarihçi gözüyle tarif edildi. Şimdi ise gelişen Müslüman-Hıristiyan diyalogu sürecine paralel olarak onun statü ve konumunun, büyük bir dünya dininin kurucusu olduğu gerçeğinden hareketle teolojik olarak değerlendirilmesi gerekir.³⁵ Bu noktadan hareketle Hz. Muhammed’in konumunu teolojik bir değerlendirmeye tabi tutmaya girişen Watt, işe peygamberliği tarif ederek başlar. Ona göre;

Peygamberler yaratıcı bir ‘hayal gücüne’ sahiptirler. Zamanlarının ve nesillerinin belirli ihtiyaçlarına yönelik olarak insan tecrübesinde en merkezi ve derinden olanla alakalı olan fikirler beyan ederler. Büyük peygamberin alameti onun fikirlerinin hitap ettiği kişilerde büyük bir atraksiyon uyandırmasıdır.³⁶

Truth in Religions (Dinlerde Hakikat) adlı eserinde ise Watt, bir peygamberi “toplumunun ve çağının ihtiyaçlarına uygun olarak hakikati getiren dini bir lider” olarak tanımlamaktadır.³⁷ Aşağıda göreceğimiz üzere onun Hz. Muhammed’in peygamberliğini değerlendirmesi bu tarife uymaktadır. “*Thoughts On Muslim-*

32 Bkz., John C. Archer, *Mystical Elements in Mohammed* (New Haven: Yale Univ. Press, 1924), s. 9 vd.

33 Watt, *Muhammad at Mecca*, s. 57.

34 Watt, *Introduction to the Qur’an*, s. 18.

35 Watt, *Muhammad, Prophet and Stateman*, ss. 237-238.

36 Watt, *Muhammad, Prophet and Stateman*, s. 238.

37 Watt, *Truth in Religions: A Sociological Approach* (Edinburgh: Edinburgh Univ. Press, 1963), s. 149.

Christian Dialogue” (Hiristiyan-Müslüman Diyalogu Üzerine Düşünceler) adlı makalesinde ise o, ‘peygamber’ teriminin anlaşılmasında Hiristiyanlarla Müslümanlar arasındaki farklılığa dikkat çekmektedir. Bu bağlamda Watt, Eski Ahit peygamberlerinin temel özelliklerinin, dönemlerinin umumi olaylarıyla ilgilenmek ve geleceği haber vermek olduğu noktasının altını çizer. Bu noktadan hareketle Watt şöyle der: “Tarihsel kafaya sahip Hiristiyanlara göre peygamberin temel görevi gelecekte haber vermek değil, Allah’ın mesajını kendi toplumuna ulaştırmak ve beyan etmektir.”³⁸ Bu tarz bir peygamber ve peygamberlik anlayışı ışığı altında Watt, *Muhammad: Prophet and Stateman* (Muhammed: Peygamber ve Devlet Adamı) adlı eserinin sonuna doğru “Muhammed bir peygamber miydi?” şeklinde sorduğu bir soruya şu cevabı verir:

(Muhammed) kendisinde yaratıcı hayal gücünün derinlemesine çalıştığı ve dini, sadece kendi çağında değil sonraki çağlarda da geniş bir cazibe alanı bulsun diye insan varlığının temel sorunlarına geçerli fikirler üreten bir kimseydi. Onun beyan ettiği bütün fikirler sadece doğru ve hakiki olmayıp aynı zamanda Allah’ın inayetiyle, O’ndan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in de onun elçisi olduğuna şahadet eden milyonlara sahip oldukları dinden daha iyi bir din sunmaya muvaffak olmuştur.³⁹

Islam and Christianity Today adlı eserinde ise Watt, Hz. Muhammed’in statüsü ile ilgili görüşlerini, onun öğretisinin tabiiileri üzerindeki gözlemlenebilir meyveleri ışığı altında, daha da geliştirerek Hiristiyanları şu noktayı kabule çağırır: Hz. Muhammed’e gelen vahyin temelleri üzerine

...sayıları Muhammed’in döneminde bir kaç binlere, günümüzde ise birkaç yüz milyonlara ulaşan Allah’a ibadet ve hizmet ettiklerini iddia eden bir dini toplum ortaya çıkmıştır. Bu toplumdaki hayatın kalitesi tamamıyla üyelerini tatmin edici olmuştur. Bu toplumdaki bir çok erkek ve kadın, evliya gibi bir hayata ulaşmış ve sayısızca sıradan insan da zor şartlarda iyi ve mutedil derecede mutlu bir hayat yaşamaya muvaffak olmuştur. (Bütün) bu noktalar Kur’an’da sunulan hakikat görüşünün doğru ve Allah’tan olduğu ve bu nedenle Muhammed’in de gerçek bir peygamber olduğu sonucunu doğurur.⁴⁰

“*Muhammad as the Founder of Islam*” (İslam’ın Kurucusu Olarak Muhammed) adlı makalesinde ise Watt, bu ifadedeki “gerçek peygamber” ifadesinden ne kastettiğini şu şekilde açıklar: “Muhammed, Allah’ın onu kendinden olan hakikati insanlığa iletmek için kullandığı gerçek bir peygamberdir; ancak bu kabul peygamberlerin, Eski Ahit peygamberlerinden Haggay ve Zekarya’nın prens Zerababel’in Mesih olduğunu düşündüklerinde yaptıkları gibi hata yapabilecekleri

38 Watt, “Thoughts on Muslim-Christian Dialogue”, *Hamard Islamicus*, 1/1 (1978), ss. 34-35.

39 Watt, *Muhammad, Prophet and Stateman*, s. 240.

40 Watt, *Islam and Christianity Today*, ss. 60-61.

hususunu kabul etmekle sınırlandırılmalıdır".⁴¹ Watt'a göre Hz. Muhammed, Allah'ın yeni din kurmak için kullandığı bir kişidir. Bu bağlamda onun bir başka görevi de Hıristiyanlara, kendi temel inançları üzerinde daha derin düşünmeye sevk etmektir. Yani Hz. Peygamberin getirdiği öğreti Hıristiyanları kendi temel inançlarını yeniden gözden geçirme konusunda onlara meydan okuyucu bir özelliğe sahipti.

Hz. Muhammed'in peygamberliği konusundaki bu olumlu ifadelerden sonra Watt, *Muhammad's Mecca* adlı eserinde Hz. Muhammed'in peygamberliği ve konumu konusunda kendi şahsi kanaatini şu şekilde ifade etmektedir:

Kişisel olarak Muhammed'in kendisine vahiy olarak gelen şeylerin kendi bilinçli düşüncesinin ürünü olmadığına olan inancında samimi olduğum kanaatindeyim. Muhammed'in gerçek bir peygamber olduğunu düşünüyorum ve biz Hıristiyanların bunu, 'onların meyvelerinden sen onları tanırsın' Hıristiyan prensibine dayanarak böyle kabul etmeleri gerektiğini düşünüyorum. Zira, asırlardır İslam, pek çok dürüst ve aziz kişiler yetiştirmiştir. Şayet o bir peygamberse o zaman 'Kutsal Ruh peygamberler vasıtasıyla konuşur' Hıristiyan ilkesinden hareketle Kur'an'ın ilahi kaynaklı olduğu kabul edilebilir.⁴²

Daha sonra kaleme aldığı "*Islamic Attitude to Other Religions*" (İslam'ın Diğer Dinlere Bakışı) adlı makalesinde Watt, bu kişisel ifadeyi, dinlerarası diyalog sürecinde, Müslümanları rencide etmemek için genel bir Hıristiyan kabulü haline getirerek şöyle der: Hıristiyanlar "*Muhammed'i Eski-Ahit peygamberlerine benzer bir peygamber olarak kabul etmelidirler*".⁴³

Son eserlerinden biri olan *Christian-Muslim Encounters* (Hıristiyan Müslüman Karşılaşmaları) (1991) adlı kitabında da Watt, Hıristiyan-Müslüman diyalogu sürecinde Hıristiyanların, tahrip edilmiş ortaçağ İslam imajlarını reddetmeleri ve İslam'ın değerlerine yönelik olumlu bir değerlendirme geliştirerek Muhammed'i Tanrı'nın kendisi vasıtasıyla iş gördüğü dini bir lider ve bir bakıma da bir peygamber olarak kabul etmeleri gerektiği üzerinde vurgu yaparak, bunun da herhangi bir merkezi Hıristiyan inancıyla çatışmayacağını, çünkü Hıristiyanların, ilahi hakikatin çoğunun Muhammed'e vahyedildiğini kabul etmelerine rağmen Muhammed'in Tanrı'dan aldığını iddia ettiği tüm vahiylerin hatasız olduğuna inanmadıklarını ifade eder.⁴⁴

1995'de kaleme aldığı "*Ultimate Vision and Ultimate Reality*" (Nihai Vizyon ve Nihai Gerçeklik) adlı makalesinde ise Watt, tüm akademik hayatı boyunca daima Kur'an'ın, Hz. Muhammed'in kendi ürünü olmayıp onun ötesinde bir kaynaktan ona

41 Watt, "Muhammad as the Founder of Islam", *Studies Missionalia*, 33 (1984), s. 249.

42 Watt, *Muhammad's Mecca*, s.1.

43 Watt, "Islamic Attitude to Other Religions", *Studia Missiologia*, 42 (1993), s. 245.

44 Watt, *Christian-Muslim Encounters*, s. 148.

geldiğini savunduğunu ancak ilk zamanlarda Muhammed'den bir peygamber olarak bahsetmek konusunda endişe ettiğini itiraf etmektedir. Çünkü o dönemde Müslümanlar kendisinin bu görüşünü yanlış anlayarak onun, Kur'an'daki her şeyin nihai ve mutlak olarak doğru olduğunu kabul ettiğini ileri sürebileceklerinden endişe etmiştir. Ancak, yukarıda da ifade ettiğimiz gibi son dönemlerde Watt, Hz. Muhammed'i "Tanrı bilgisi olmayan insanlara Tanrı'yı bildirmek için gelen" Eski-Ahit peygamberleri gibi bir peygamber olarak kabul etmektedir.⁴⁵ İlave olarak, *Religious Truth For Our Time* (Zamanımız için Dini Hakikat) adlı eserinde Watt, Hz. Muhammed'i Eski Ahit peygamberleri gibi bir peygamber olarak kabul etmekle ne kastettiğini şu şekilde izah etmektedir:

...Fonksiyonu bir dereceye kadar farklı olsa da Muhammed Eski Ahit peygamberleri ile mukayese edilebilir bir peygamberdir. Muhammed, Tanrı bilgisini ve O'nun emirlerini böyle bir bilgiye sahip olmayan insanlara getirmek zorunda iken, Eski Ahit peygamberleri temelde, mevcut dinden sapmaların tenkitleri idiler. Bu bağlamda, Muhammed'in rolü ve durumu Musa'ya daha çok benzemektedir. Çünkü Tanrı tarafından her biriyle, yani Musa ve Muhammedle bir çeşit ilahi yasa kendi insanlarına (tarafdarlarına) ulaştırılmıştır...⁴⁶

Watt'ın Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Buraya kadar gözlemediğimiz üzere Watt, son yazılarında Hz. Muhammed'in peygamberliğini teolojik olarak kabul yolunda son derece cesur ifadelerde bulunmuştur. Bu bağlamda, onun Hz. Muhammed hakkındaki düşüncelerini bir bütün olarak ele aldığımızda onlarda ikisi muğlak ve ikisi de son derece önemli şu dört noktanın olduğunu tespit edebiliriz.

Muğlak noktalar:

1- Watt, Hz. Muhammed'in peygamberliği hakkında söylediği cesur ifadelerinin birinde, "Muhammed'in kendisine gelen şeylerin vahiy olduğuna dair inancında samimi olduğuna kani olduğunun" altını çizmektedir. Kanaatimizce, Watt'ın bu ifadesi onun Kur'an'ın konumu hakkındaki görüşlerinin ışığı altında anlaşılması gerekir. Çünkü, o Kur'an hakkındaki görüşlerinde, Hz. Muhammed'in bilinçli olarak Kur'an'ı üretmediğini kabul etmesine rağmen, Hz. Muhammed'e ait bazı şeylerin vahiy sürecine girdiğini iddia etmektedir.⁴⁷ Bu anlayıştan yola çıkarak, Watt'ın ikna olduğu şeyin Muhammed'in gerçekte Tanrı'dan vahiy aldığı değil bilakis onun vahiy al-

45 Watt, "Ultimate Vision and Ultimate Truth", ss. 280-288.

46 Watt, *Religious Truth For Our Time* (Oxford: Oneworld, 1995), s. 80.

47 Watt'ın Kur'an'ın statüsü ve konumu hakkındaki görüşleri için bkz., Mahmut Aydın, *Modern Western Christian Theological Understandings of Muslims Since the Second Vatican Council*, Basılmamış doktora tezi, (Birmingham: University of Birmingham, 1998), ss. 181 vd.

diğına samimi olarak inandığı olduğunu ileri sürebiliriz. Yani, Watt'a göre Hz. Muhammed kendisine gelen şeylerin vahiy olduğuna samimi olarak inanıyordu. Ancak onun bu samimiyeti ona gelen şeylerin gerçekte vahiy olup olmadığını tam olarak göstermez. Bu ise bizi tabii olarak şu sonuca götürür: Hz. Muhammed, Tanrı'dan vahiy aldığına samimi olarak inanmasına rağmen, gerçekte o vahiy almamış olabilir. Yani, o kendisine gelen şeylerin vahiy olduğuna inanmasına rağmen bu şeyler vahiy olmayabilir. İşte bu yüzden, daha iyi bir Müslüman-Hıristiyan diyalogu ve anlayışı için Watt, bu cesur ifadesini bu muğlaklıktan bir an önce kurtarması ve ne kastettiğini açıkça ortaya koyması gerekir aksi takdirde bu anlayış diyaloga ve karşılıklı anlayışa yarar değil zarar getirebilir.

2- Bu olumsuz imayla alakalı olarak Watt, Kutsal Ruhun peygamberler aracılığıyla konuştuğu şeklindeki Hıristiyan doktrini ışığı altında, Hz. Muhammed'in peygamberliğini değerlendirmek suretiyle onun Hıristiyan inancındaki teslisisin Tanrısı tarafından vahye muhatap kılındığını ima etmektedir. Bilindiği üzere, Hıristiyan inancına göre teslisisin üçüncü unsuru olan Kutsal Ruh, peygamberler vasıtasıyla insanlarla konuşur/iletişim kurar. Buna ilaveten o, papalar, azizler ve diğer bazı yüksek rütbeli Hıristiyan din adamları vasıtasıyla da insanlarla konuşur ve iletişim içinde olur. İşte, Watt'ın yukarıda ifade ettiğimiz Kutsal Ruhun Hz. Muhammed vasıtasıyla insanlarla konuştuğuna dair ifadesini bu bağlamda ele aldığımızda onun, Hz. Muhammed'in değerini sadece Müslüman olmayanların gözünde değil aynı zamanda Müslümanların gözünde de düşüreceğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü bu tarz bir görüş, Hz. Muhammed'in konumunu İncil yazarları, Hıristiyan azizler ve diğer dini geleneklerdeki yüce şahsiyetler gibi, Kutsal Ruhun rehberlik ettiği kişilerin konumuna indirmiş olur ki, bu Müslümanlar tarafından kabul edilebilecek bir durum değildir.

Olumlu Noktalar:

1- Watt, Hıristiyanları Hz. Muhammed'in peygamber olup olmadığına karar vermeden önce, "*sen onları meyveleriyle tanıyacaksın*" anlamındaki Hıristiyan ölçütü ışığı altında, onun taraftarlarının yaşamlarını test etmeye ve ondan sonra Hz. Muhammed'in peygamber olup olmadığı yönündeki kararlarını vermeye teşvik etmektedir. Ancak burada şunu da belirtmemizde fayda var ki, Watt'ın Hz. Peygamberin peygamberliğini değerlendirmek için Hıristiyanlara kullanmayı önerdiği bu ölçütün, genel olarak Hz. Muhammed'in peygamberliğinin Hıristiyanlar tarafından olumlu olarak değerlendirilmesine katkı sağlayacağına inanmamıza rağmen, kanaatimizce bu kriter bazı Hıristiyanlar tarafından olumsuz bir değerlendirme için de kullanılabilir. Çünkü, Watt "*meyveleriyle onları tanıyacaksın*" ifadesini naklederken bu meyvelerin ne olduğunu ifade etmemektedir. Dolayısıyla art niyetli Hıristiyanlar, söz konusu bu meyvelerden Hıristiyan inancının ve İsa anlayışının tasdik edilmesini anlaya-

rak Hz. Muhammed'in peygamberliği ile ilgili olarak olumsuz değerlendirmeler yapabilirler.

2- Watt, Hz. Muhammed'i Eski Ahit peygamberleri ile mukayese ederek, Hz. Muhammed'in de tıpkı onlar gibi bir peygamber olduğu sonucuna varmaktadır. Bu sonuç, başlangıç noktası olarak düşünüldüğünde oldukça olumlu bir gelişme olarak kabul edilebilir. Çünkü, Watt'a kadar hiçbir Hıristiyan düşünürü teolojik anlamda Hz. Muhammed için "peygamber" sıfatını kullanmamıştır. Ancak bu, daha iyi bir Müslüman-Hıristiyan yakınlaşması ve anlayışı için bir başlangıç noktası olarak değil de nihai bir kabullenme olarak anlaşılırsa, o zaman onun Hz. Muhammed'in değerini tabiiyelerinin gözünde düşürebileceğini rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü, bilindiği üzere Yahudi-Hıristiyan inancına göre Eski Ahit geleneğinde Musa, Süleyman... gibi oldukça önemli peygamberler yanında vahyi değiştiren, zina eden veya çeşitli hezeyanları sonucu ilhama muhatap olduğunu söyleyen peygamberler de vardır. Bu durumda şu soru otomatik olarak aklımıza gelmektedir: *Hz. Muhammed bunlardan hangisi içine girmektedir?* İşte bu olumsuzluktan kaçınmak için Watt yukarıda zikrettiğimiz son bir eserinde (*Truth for Our Time*), Hz. Muhammed ile Hz. Musa arasında bir bağ kurmaktadır.

Bu olumlu ve olumsuz noktaları bir bütün olarak ele alıp düşündüğümüzde, Müslümanlar olarak batı Hıristiyan dünyasında Watt'ın pozisyonunun, tahrip edilmiş ortaçağ Muhammed imajlarından kurtularak Hz. Peygamberin konumunun daha olumlu olarak değerlendirilmesi yönünde büyük bir sıçramayı temsil ettiğini kabul etmemiz gerekir. Çünkü, yukarıda ayrıntıları ile ifade ettiğimiz görüşleriyle Watt, önceki dönemlere oranla kendisiyle Hıristiyanların, Hz. Muhammed'in peygamberliği hakkında olumlu bir görüş ifade edebilecekleri ve onun konumunu eskisine oranla çok daha olumlu olarak değerlendirebilecekleri yolu açmış oldu.

Hans Küng (1928—)

Küng 1928 yılında İsviçre'nin Sursee kentinde dünyaya gelir. 1948-1955 yılları arasında Roma Gregorian Üniversitesinde eğitim gördüğü sırada sadece döneminin önemli felsefe ve teologları ile entelektüel temasta bulunmakla kalmamış, aynı zamanda Joseph Lortz, Hans Urs von Balthasar, Yves Congar ve Augustinus Bea gibi, Kilise tarafından son derece yetkin kabul edilen teolojik ve dini figürlerle de bizzat tanışma imkanı bulmuştur. Küng Gregorian'daki eğitiminin ardından Roma'da papazlığa atanır. Daha sonra Paris'e giderek orada doktora eğitimini tamamlar. II. Vatikan Konsilinin hazırlanmasında görev alır ve böylece de konsil tartışmaları arasında yerini alır. Konsili müteakip Almanya'nın Tübingen üniversitesinde fundamental teoloji alanında dersler vermeye başlar. Ancak 1970 yılında papaların yanılmaz olmadığını ileri sürdüğü *Infallible? An Inquiry* (Yanılmazlık? Bir Sorgulama)

adlı kitabının yayınlanmasından sonra Küng'ün Katolik kilisesiyle arası açılır ve 9 yıl süren bir tartışmadan sonra Küng'ün *missio canonica*sı (Almanya'da Kilisenin eğitim kurumlarında ders verecek her Roman Katolik öğretmenin ihtiyacı olan Papalık izin belgesi) 1979 yılında Papa II. John Paul tarafından iptal edilir. Böylece Tübingen katolik üniversitesinde resmi katolik teologu olarak ders verme hakkını kaybeden Küng ökümenik Katolik teologu olarak Ökümenik Araştırmalar Merkezinin başına getirilir. Burada Şubat 1996'ya kadar hocalık yapan Küng bu tarihte emekliye ayrılır. Küng'ün teolojik gelişimi genelde dört döneme ayrılmaktadır. 1970'lere kadar kilise ile ilgili konularla ilgilenen Küng, 1970'lerden 1980'lerin başlarına kadar Tanrı, İsa-Mesih ve ebedi hayat gibi Hıristiyan inancının temel konularıyla ilgili araştırmalarda bulunur. 1980'lerin başından itibaren ise dinlerarası diyalog bağlamında Hıristiyanlığın diğer dinlerle özellikle de İslam, Yahudilik, Budizm ve Hinduizm gibi büyük dünya dinleriyle diyalogu konularıyla ilgilenmeye başlar. 1990'lı yıllardan sonra da küresel sorumluluklarımız bağlamında, küresel ahlak ve zamanımızın dini durumu gibi konularla ilgilenmeye başlayan Küng halen bu uğraşlarına devam etmektedir.⁴⁸

Görüldüğü gibi akademik hayatına papaların yanılmazlığı, Tanrı'nın varlığı meselesi gibi problemleri konuları incelemekle başlayan Küng, zamanla sadece Hıristiyanlar için değil aynı zamanda diğer din mensupları için de ortak olan çağdaş konularla ilgilenmeye başlamıştır. Bu bağlamda onun dinlerarası diyalogla ilgilenmesi 1984 yılında yayınladığı *Christianity and World Religions: Paths for Dialogue with Islam, Hinduism, and Buddhism* adlı kitabıyla zirve noktaya ulaşmıştır. Bu kitabın her bölümünde, Küng önce uzmanların İslam, Hinduizm ve Budizm hakkındaki mütalaalarını dinledikten sonra onların her birine ayrı ayrı bir Hıristiyan teologu olarak detaylı cevaplar verir. Küng'ün bu şekilde dinlerarası diyalogla ilgilenmesinin temel nedeni değişen çağdaş dünyada, Hıristiyanların diğer din mensuplarıyla diyaloga girmesi için pozitif bir zemin hazırlamaktır. Bu bağlamda Küng, Hıristiyan bakış açısına göre, Hz. Muhammed'in konumu ve peygamberliği ile ilgili görüşlerini hem yukarıda zikrettiğimiz *Christianity and the World Religions*⁴⁹ adlı eserinde, hem de "*Christianity and World Religions: the Dialogue with Islam*"⁵⁰ (Hıristiyanlık ve Dünya Dinleri: İslam'la diyalog) adlı makalesinde "*Muhammed: a Prophet*" (Muhammed: Bir Peygamber) başlığı altında ifade etmektedir.

48 Bkz., Werner G. Jeanron, "The Rationality of Faith: On Theological Methodology", Karl-Josef Kuschel & Hermann Haring, (eds.), Hans Küng: New Horizons for Faith and Thought (London: SCM Press, 1993), ss.106-121.

49 Hans Küng, *Christianity and the World Religions: Paths of Dialogue with Islam, Hinduizm, and Buddhism* (Maryknoll: Orbis Books, 1993).

50 Küng, "Christianity and World Religions: The Dialogue with Islam as One Model", *The Muslim World*, 77/2 (1984), ss. 80-95.

Öncü bir Katolik teologu olan Küng, II. Vatikan Konsilinin en önemli dokümanlarından *Nostra Aetate*'ye atıfta bulunarak, Katolik Kilisesinin yetkililerini, eğer Müslümanlarla daha iyi ilişkiler kurmak istiyorlarsa, resmi olarak Hz. Muhammed'in peygamberliğini tasdik etmeye davet etmektedir. Bu bağlamda o şöyle demektedir:

Kanaatime göre, aynı kilise rahatsızlık yaratır endişesiyle ismini dokümana almadığı Hz. Muhammed'e saygı duymalıdır. Zira sadece o Müslümanları bu tek Tanrıya ibadet etmeye sevk etmiştir. Zira, peygamber Muhammed sayesinde bu Tanrı insanlıkla konuşmuştur.⁵¹

Küng, Katolik Kilisesinin Hz. Muhammed'in peygamberliğini resmen onaylaması gerektiğini bu şekilde ifade ettikten sonra, gelişen Müslüman-Hıristiyan diyalogu sürecinde tüm Hıristiyanların onun peygamberliğini kabul etmeleri gerektiği noktasının altını önemle çizmektedir.

Müslümanlarla diyaloga girmeyi arzu eden Hıristiyanlar başlangıçta İsa'nın Mesih olduğu ve bu nedenle de kendileri için bağlayıcı ve ayırt edici olduğu şeklindeki imanlarını tasdik etmelidirler. Ancak bunu yaparken hakiki bir peygamber olarak Muhammed'in fonksiyonunu da çok ciddiye almalıdırlar.⁵²

Kanaatimizce bu iki cesur ifadesinden dolayı Küng'ün Hz. Peygamberle ilgili görüşleri ciddi olarak dikkate alınmayı hak etmektedir.

Hz. Muhammed'in peygamberliği ile ilgili olarak Küng ilkin şu noktanın altını çizmektedir: Gittikçe artan sayıda farklı dini geleneklere mensup insanların birlikte yaşadığı ve çalıştığı bu çoğulcu çağda, Hıristiyanların Hz. Muhammed hakkında sahte ve yalancı peygamber, hikayeci, sihirbaz gibi çarpıtılmış orta-çağ imajlarını kabul etmeleri artık mümkün değildir. Bunun için Küng'e göre Hıristiyanların Hz. Muhammed hakkında yeni ve olumlu bir anlayış geliştirmeleri zorunlu olarak gerekmektedir. Bu yeni ve olumlu anlayış için de, ona göre, Hıristiyanların ilkin Hz. Muhammed'in yaşadığı tarihi bağlamı ve tüm insanlığın dini tarihini dikkate alarak bunları beraber değerlendirmeleri gerekmektedir. Bu metodolojik bakış açısından hareketle Küng şöyle der:

Muhammed, kendinden önce gelenlerden basitçe ayrılamayacak kadar şahısta devamlılık göstermeyen nihai olarak reddedilemez bir figürdür. O, radikal olarak kendinden öncekilerden, Kur'an vasıtasıyla sürekli yeni standartlar tesis etmiş olması bakımından ayrı bir yerde durmaktadır.⁵³

Bu görüşten hareketle şu genel sonuca varılabilir: Küng, Hz. Muhammed'in önceki peygamberlerden ayrı olmasını, yani onlarla süreklilik arz etmemesini, onun pey-

51 Küng, *Christianity and World Religions*, s. 129.

52 Küng, *Christianity and World Religions*, s. 124.

53 Küng, *Christianity and World Religions*, s. 25.

gamberliğinin orijinalliğini değerlendirmede temel bir unsur olarak görmektedir. Bu izahı kullanmak suretiyle Küng “*Muhammed ve Kur’an’ın, belirleyici bir kırılma noktasını, geçmişten bir ayrılışı ve geleceğe yönelik yeni bir sıçramayı temsil ettiğini*” ileri sürer. Devamla Küng, Hz. Muhammed’in insanları uyarmak için gelen bir peygamberden başka bir şey olmadığı şeklindeki iddiasından dolayı tarihte Hz. Muhammed’den başka peygamber olarak çağırılmayı hak eden başka bir kişinin olmadığını ileri sürer. “*Dinler tarihinde, kendisinin bir peygamberden başka bir şey değil, sadece ve sadece bir çağırıcı olduğunu iddia eden bir kişinin varlığından bahsedildiğinde, şüphe yok ki bu kişinin Muhammed’den başkası olmayacağı açıktır.*”⁵⁴ Yani Küng’e göre eğer biz dinler tarihinde kendisinin insanları uyarmak için gelen bir peygamber olduğunu iddia eden birinden bahsetmek istiyorsak, ilk önce Hz. Muhammed’den bahsetmeliyiz. Çünkü o, kendisinden bu şekilde bahsedilmeyi en çok hak eden kişidir.

Hz. Muhammed’in peygamber olarak nitelendirilmesi gerektiğini bu şekilde ortaya koyduktan sonra Küng, Hıristiyanlar için önemini gözler önüne sermek için onun peygamberliği ile İsrail peygamberleri arasındaki benzerliklere dikkat çekmektedir. Ona göre tıpkı Eski Ahit peygamberleri gibi,

Muhammed çalışmasını (tebliğini) toplum veya onun önde gelenleri tarafından verilen bir makam üzerine değil de, Tanrıyla özel ve kişisel ilişkisi üzerine bina etmiştir. Muhammed kendini ilahi yolculuğuyla tamamen içe içe geçmiş, Tanrının onun üzerindeki iddiası tarafından tamamen kuşatılmış ve kendini tamamıyla misyonuna adanmış olarak gören güçlü iradeli bir karaktere sahipti. Muhammed bir dini ve sosyal krizin ortasında tebliğde bulunmuştu. Son derece güçlü dindarlığı ve devrimci tebliğiyle, o zengin idareci sınıfın ve onun bekçisi konumunda olan geleneğin karşısında durmuştur. Çoğunlukla kendinden bir uyarıcı olarak bahseden Muhammed, Tanrının sözcüsü olmaktan ve kendi sözünü değil de, sadece ve sadece Tanrının sözünü tebliğ etmekten başka bir arzu gütmemiştir. Muhammed yorulmaksızın ve bıkmaksızın kendi önünde başka tanrılara rıza göstermeyen ve aynı zamanda da şefkatli yaratıcı ve merhametli yargıç olan bir Allah’ı tazim edip yüceltmıştır. Muhammed tüm insanların bu bir Allah’a şartsız itaat, bağlılık ve teslim olmaları gerektiği üzerinde ısrar etmiştir. O, Allah’a yönelik her çeşit şükran ve minnettarlığı ve onun insanlara yönelik alıcılığını her fırsatta dile getirmiştir. Muhammed bir Allah’a imanını, onun sosyal adalet, adil olmayanların Cehenneme gideceği uyarıları ve adil olanların da Tanrı’nın Cennetine toplanacağı şeklindeki vaadi yönündeki arzusuyla alakalandırarak monoteizmi hümanizmle birleştirmiştir.⁵⁵

Bu uzun alıntıda görüleceği üzere, Hz. Muhammed’in peygamberliğini ve statüsünü belirleme konusunda Küng, Hıristiyanlara şu üç adımı atmalarını tavsiye etmek-

54 Küng, *Christianity and World Religions*, s. 25.

55 Küng, *Christianity and World Religions*, ss. 25-26.

tedir. İlk olarak, Hıristiyanlar Hz. Muhammed'in tebliğ etmiş olduğu öğretinin özelliklerini dikkate almaları gerekir. İkinci olarak aralarındaki benzerlikleri gözlemlemek için bu özellikleri daha önceki peygamberlerin yani Eski Ahit peygamberlerinin öğretilerinin özellikleri ile karşılaştırmalıdır. Son olarak ise bu mukayese sonucunda gözlemledikleri benzerlikleri dikkate alarak Hz. Muhammed'in bir peygamber olup olmadığına karar vermek suretiyle onun statüsünü belirlemeleri gerekir.

Küng, Hıristiyanları Kur'an'ı ve Kitab-ı Mukaddesi, özellikle de Eski Ahit beraber okumaya teşvik etmek ve aşağıdaki soruların cevaplarını bulmak için Hz. Muhammed'in öğretisi ile önceki peygamberlerin öğretileri arasındaki benzerliklere dikkat çekmeye devam eder.

Bu üç Semitik din -Yahudilik, Hıristiyanlık ve İslam- aynı kökene mi sahip? Bir ve aynı olan Tanrı bu üç dinde açıkça ve yüksek sesle konuşmamakta mıdır? Eski Ahit'in "git ve söyle" ifadesi Kur'an'ın "kalk ve uyar" ifadesine benzediği gibi Eski Ahit'teki "Tanrı böyle söylüyor" ifadesi Kur'an'ın "Tanrı söylüyor" sözüne tekabül etmiyor mu?⁵⁶

Küng'e göre, eğer Hıristiyanlar Kur'an ile Eski Ahit beraber okuyup onlar arasındaki benzerlikleri dikkate alırlarsa, onların bu sorulara olumsuz cevap vermeleri mümkün değildir. Çünkü Amos, Hosea, İşaya ve Yeremya gibi Eski Ahit şahsiyetlerin Hıristiyanlar tarafından peygamber olarak kabul edilirken Hz. Muhammed'in peygamber olarak kabul edilmemesi peşin hüküm ve önyargıdan başka bir şey değildir.

Tipki Watt gibi Küng de Hıristiyanları, Hz. Muhammed'in öğretisinin, dönemindeki ve daha sonraki yüzyıllardaki tabiiileri üzerindeki etkilerini dikkate almaya teşvik etmektedir. Çünkü bu insanlar Hz. Muhammed'in öğretisini kabul edip onun gereklerini yerine getirmek suretiyle

Bu dünyaya yönelik çok-tanrıci eski Arabistan kabile dininden tek-tanrıcılığın doruk noktasına yükseltilmişlerdir. Bir bütün olarak ele alındığında, onlar dinde daha büyük hakikate daha derin bilgiye ulaşmak için Muhammed'den veya daha doğru bir ifade ile Kur'an'dan sayısız ilham, cesaret ve güç almışlardır. Kısaca, İslam onların hayatları için büyük bir yardım olmuştur.⁵⁷

Küng devamla Hıristiyanlara, Hz. Muhammed'in peygamberliği konusu ile uğraşırken şu gerçekleri de hatırlatmaktadır. Günümüzde iyi bilinmektedir ki dünya nüfusunun 1/5'i, sahip oldukları imanin mutlak gücüyle çepeçevre kuşatılmış durumdadır. Bunlar da Müslümanlardır. Çünkü onlar Tanrı'nın huzurunda tüm insanların mutlak eşitliği ve ırklar arası engellerin ortadan kaldırılmasını sağlayan evrensel kardeşlik duygusunu birbirleriyle paylaşmaktadırlar.

⁵⁶ Küng, *Christianity and World Religions*, s. 26.

⁵⁷ Küng, *Christianity and World Religions*, s. 27.

Küng'ün buraya kadar ifade ettiğimiz görüşlerine bir bütün olarak baktığımızda onların Hıristiyanlar için şu temel hususu ima ettiklerini görürüz. Hıristiyanların, Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve statüsünü en doğru şekilde belirleyip ortaya koymalarının yolu onun mesajının taraftarları üzerindeki etkisini dikkate alarak onun öğretisiyle daha önceki peygamberlerin öğretileri arasında bir mukayese yapmaktan geçmektedir. Yani buna göre Hz. Muhammed ve onun öğretisiyle ilgili doğru bir sonuca ulaşmak için Hıristiyan teolojisinden yola çıkmak yerine bu teolojiiyi bir kenara bırakıp bizzat Hz. Muhammed'in öğretisinin, bu öğretiyi izleyen taraftarlarının üzerindeki etkisine ve diğer mesajlarla olan benzerliğine bakmak gerekir.

Küng bu şekilde öncelikle Hz. Muhammed'in öğretisinin Eski Ahit peygamberlerinin öğretileriyle olan benzerliğine ve bu öğretinin onu izleyenlerin yaşamlarına yaptığı katkıyı göz önüne alarak Hz. Muhammed'in, Hıristiyanlar tarafından "peygamber" olarak nitelendirilmeyi herkesten çok hak ettiğini ifade ettikten sonra son aşamada, onun Hıristiyanlar tarafından peygamber olarak kabul edilmesinin teolojik izahını yapmaya koyulmaktadır. Bu bağlamda onun ilk yaptığı şey, Yeni Ahitte yani İncillerde, İsa'dan sonra gerçek peygamberlerin olabileceği tarzındaki ifadelerin mevcut olduğunu itiraf etmesidir. Zira, Küng'e göre İnciller dikkatlice incelendiğinde, onlarda da İsa'dan sonra hakiki peygamberlerin gelebileceği yönünde imalar olduğu görülür. Ancak Küng bunu söylerken İsa'nın mesajını her çağı ve her durumu kapsayacak şekilde şumüllü hale getirerek, İsa'dan sonra gelecek peygamberlerin, İsa'nın mesajına ve öğretilerine tanıklık yapacağını söylemek suretiyle onların mesajlarını da sınırlamayı ihmal etmemektedir.⁵⁸ Küng, bu bağlamdan yola çıkarak Hz. Muhammed'in peygamberliği ve konumu hakkındaki izahlarının son aşamasında Hz. Muhammed'i, "*Hellenist Gentile Hıristiyanlar tarafından değil de Yahudi olan İsa'nın ilk tabiiileri tarafından algılanan ve anlaşılan İsa-Masih için bir tanık/şahit olarak*" mütalaa eder. Çünkü ona göre bu İsa anlayışı ile Hz. Muhammed Yahudilere, İsa'nın Yahudi kurtuluş tarihinin sürekliliğine tam olarak uyduğunu hatırlatmaktadır.⁵⁹ İşte bu anlayıştan yola çıkarak Küng, Hz. Muhammed'in, Hıristiyanlar tarafından onlara "*mukayese kabul etmeyen tek Tanrıya imanın mutlak merkezinde durmaları gerektiğini; O'na diğer her hangi bir tanrı veya tanrıçayı ortak koşmanın söz konusu olmaması gerektiğini; iman ve hayat, doğru inanç ve doğru amelin her yerde hatta politikada bile birlikte bulunması gerektiğini*" bildirmek için gelen bir "*peygamberi doğrulayıcı*" veya "*bir peygamberi uyarıcı*" olarak kabul edilmesi gerekir.⁶⁰ Nitekim, Küng 1987 yılında İngiltere'nin Edinburgh kentinde

58 Küng, *Christianity and World Religions*, ss. 27-28.

59 Küng, *Christianity and World Religions*, s. 126.

60 Küng, *Christianity and World Religions*, s. 129.

de verdiği bir konferansta bu bağlamda şu itirafta bulunmuştur: "...Bir Hıristiyan olarak şayet İsa'yı hayatım ve ölümüm için Mesih olarak seçebiliyorsa onunla birlikte bir ve aynı Tanrıya ve İsa'ya müracaat ettiği sürece Muhammed'i de seçebileceğime kaniim".

Küng'ün Görüşlerinin Değerlendirilmesi

Buraya kadar gözlemlediğimiz üzere, çağımızın önde gelen Katolik teologlarından ve dinlerarası diyalogun en önemli öncülerinden biri olan Hans Küng, Müslüman-Hıristiyan ilişkilerinde, son dönemde meydana gelen gelişmelerin ışığı altında, Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve konumunu yeniden bir değerlendirmeye tabi tutmaya çalışmaktadır. Bunu da yaparken onun, konuyu hem pratik hem de teolojik olarak ele almaya çalıştığını görmekteyiz. Bu bağlamda Küng'ün yukarıda incelediğimiz görüşlerinden şu sonuçları çıkarmamız mümkündür:

İlk olarak Küng'e göre, hem Roma Katolik Kilisesi ve Dünya Kiliseler Birliği gibi resmi Hıristiyan kurumları ve hem de tek tek tüm Hıristiyanlar, Müslüman-Hıristiyan diyalogunda Hz. Muhammed hakkındaki görüşlerinin, Müslümanları rencide etmesi için onun peygamberliği ve konumu konularındaki görüşlerini tekrar gözden geçirerek düzeltmeleri gerekir.

İkinci olarak ise Hıristiyanların, Hz. Muhammed'in peygamberliği hakkında daha sağlıklı ve nesnel bir tutum takınmaları için onunla Eski Ahit peygamberleri arasındaki benzerlikleri ve onun öğretisinin taraftarları üzerindeki gözlemlenebilir etkilerini dikkate almaları gerekir. Zira, Küng'e göre, eğer Hıristiyanlar böyle yaparlarsa o zaman Hz. Muhammed'in, Hıristiyanlar tarafından tıpkı Eski Ahit peygamberleri gibi bir "peygamber" olarak kabul edilmesi gerekir. Bir Müslüman olarak kendi peygamberlik anlayışımızdan yola çıkarak Küng'ün bu görüşünü ele aldığımızda onda İslam inancına göre bir problem olmadığı ileri sürülebilir. Çünkü İslam'a göre tüm peygamberler Allah tarafından insanlara aynı mesajı iletmek için gönderilmiş elçilerdir ve onlar arasında hiçbir fark yoktur. Ancak konuya Hıristiyan peygamberlik anlayışı noktasından bakıldığında Küng'ün argümanının herhangi bir yanlış anlayışa meydan vermemek için daha fazla izaha ihtiyacı olduğu görülür. Çünkü Müslümanların "peygamberlik" tabiri ile kastettiği şey Hıristiyanların kastettiğinden farklılık arz eder. Yani Müslümanlarla Hıristiyanların peygamberlik anlayışı aynı değildir. Yine, yukarıda Watt'ın görüşlerini değerlendirirken zikrettiğimiz üzere Hıristiyan inancına göre Eski Ahit peygamberleri arasında son derece önemli ve yüce şahsiyetler olduğu gibi vahyi değiştiren, zina eden de vardır. Bu durumda Küng'ün yukarıdaki kabulünden Hz. Muhammed'in bu peygamberlerden hangi gruba dahil olduğu konusu muğlak ve dolayısıyla da Hz. Muhammed'in konumu ile ilgili yanlış değerlendirmelere son derece elverişlidir.

Üçüncü olarak ise, Hz. Muhammed'in peygamberliği meselesine teolojik olarak bakıldığında, Küng, Yeni Ahit'in her çağda ve her durumda İsa'ya tanıklık ettikleri sürece İsa-Mesih'ten sonra peygamberlerin devam edeceğine izin verdiğini söylemektedir. İşte Küng, bu noktadan yani İsa'dan sonra peygamberlik kurumunun gelen peygamberlerin İsa'ya tanıklık etmesi gerektiği noktasından hareketle Hz. Muhammed'in peygamberliğini onaylar ve onu Hellenistik Gentile Hıristiyanlar tarafından değil de, İsa'nın Yahudi olan ilk tabiiileri tarafından anlaşıldığı şekliyle "İsa için bir şahit" olarak ve dolayısıyla da günümüz Hıristiyanları için "bir peygamberi doğrulayıcı ve uyarıcı" olarak görmektedir. Kanaatimizce Küng'ün görüşlerinden çıkarığımız bu son sonuç bize şu iki önemli imada bulunmaktadır:

(1) Hıristiyanlar Hz. Muhammed'i "peygamberi doğrulayıcı" olarak kabul etmek suretiyle onun tanıklık ettiği İsa'nın ilk cemaati olan ve daha sonra Yahudi-Hıristiyanlar veya Ebionitler olarak bilinen ilk Hıristiyan cemaatin inanç esaslarını dikkate alarak, İsa hakkındaki mevcut görüşlerini yeniden gözden geçirme ve bu şekilde de kendi orijinal inançlarına dönme şansını yakalayabilirler.

(2) Hz. Muhammed'in Hıristiyanlar tarafından "peygamberi doğrulayıcı ve uyarıcı" olarak kabul edilmesi, bunun Hz. Peygamberin görevlerinden biri olarak kabul edilmesi şartıyla onun öğretisiyle uygunluk arz etmektedir. Çünkü, Kur'an'ın bildirdiğine göre Hz. Muhammed, Hıristiyanları İsa'yı ilahileştirmeye varan aşırı inançlarından vazgeçmeye davet etmektedir: "Ey İncil'in izleyicileri (Hıristiyanlar)! Dini-nizin temeli olan hakikatin sınırlarını aşmayın ve Allah hakkında yalnız hakika-ti söyleyin. Meryem oğlu İsa Mesih sadece Allah'ın Elçisi-O'nun Meryem'e ulaştırdığı vaa-dinin tahakkuku- ve O'nun yarattığı bir can idi. O halde Allah'a ve peygamberlerine inanın ve 'Tanrı bir üçlüdür' demeyin..." (K.4; 171).

Ancak tüm bu olumlu sonuçları ve onların imalarını sunarken şu olumsuz nokta-nın da altının çizilmesi gerekir: Şayet Hz. Muhammed'in misyonu, İsa'yı, her çağa ve her duruma anlaşılabilir kılmak için ona tanıklık etmekse o zaman Hz. Muham-med ile İsa'nın havarileri, Pavlos, İncil yazarları, Hıristiyan kilise yetkilileri ve misyo-nerler arasında herhangi bir fark olmadığı ortaya çıkar ki, bu durum Hz. Muham-med'in değerini sadece Müslüman olmayanların gözünde değil aynı zamanda Müs-lümanların gözünde de düşürmek demek olur. Bu ise kesinlikle gelişen Müslüman-Hıristiyan ilişkilerini baltalamaktan başka bir işe yaramaz.

Genel Değerlendirme ve Sonuç

İlk olarak şunu belirtelim ki yukarıda görüşlerini özetlemeye çalıştığımız Watt ve Küng, Hz. Muhammed'in peygamberliği ve konumu sorununu samimi olarak ele ala-rak, ona Hıristiyan dinler teolojisi içerisinde teolojik bir cevap vermeye çalışmışlardır. Yani onlar Hz. Muhammed'e kendi dinler teolojileri içinde teolojik bir yer vermeye ça-

ışmışlardır. Bu bağlamda her iki düşünürümüz de, Hz. Muhammed için “peygamber” tabirini kullanmak suretiyle onu Eski Ahit peygamberleri sınıfına dahil etmişlerdir. Kanaatimizce, Watt’ın ve Küng’ün Hz. Muhammed’i bu şekilde bir peygamber olarak görmesi başlangıçta sunduğumuz orta çağ Hıristiyan Muhammed imajlarıyla mukayese edildiğinde, Hz. Muhammed’in peygamberliğinin Hıristiyanlar tarafından kabulüne yönelik olumlu bir gelişme olduğunu rahatlıkla söyleyebiliriz. Ancak burada şunu da hemen belirtelim ki bu gelişme beraberinde “peygamber” teriminin anlaşılması konusunda önemli ve ilginç bir sorunu da gündeme getirmektedir. Çünkü, yukarıda da zaman zaman işaret ettiğimiz gibi İslam’a ve Hıristiyanlığa baktığımızda Müslümanların ve Hıristiyanların bu terimle farklı farklı şeyleri kastettiğini görmekteyiz.

İşte bu farklılıktan dolayı bazı Hıristiyan araştırmacılar, Hıristiyanların Hz. Muhammed için “peygamber” sıfatını kullanmaması gerektiğini ileri sürerler. Nitekim, Fransız alim J. Jomier’in ifade ettiğine göre, Hıristiyan geleneğinde peygamber, ilahi otoritenin izniyle Tanrı adına konuşan kişidir. Bu nedenle Hıristiyan bir kişi birini peygamber olarak nitelendirdiğinde onun söylediklerine itaat etmesi gerekir. Bu anlamda Jomier’e göre Hıristiyanlar Hz. Muhammed’e peygamber diye hitap edemezler. Çünkü onlar herhangi bir çekinme koymaksızın ona itaat edemez ve onun söylediklerini yerine getiremezler. Ayrıca, ona göre Hıristiyanlar bir kişi için peygamber sıfatını kullandıklarında onun söylediklerinin tümünü kabul ettiklerini değil de bazısını kabul edip bazısını reddettiklerini kastederler.⁶¹ Hollandalı Protestan teolog Hendrik Vroom da, Hıristiyanların “peygamber” diye nitelendirdikleri birisini “Tanrının adamı” olarak, kendini Tanrıya adayan veya “Yaratıcı ve İdare edici olan tek Tanrı’nın tanıklığını yapan kişi” olarak gördüklerini ileri sürer. Bu açıdan bakıldığında, Vroom’a göre, Hıristiyanlar “peygamber” sıfatını Hz. Muhammed için kullanabilirler. Ancak bu terim Yahudi-Hıristiyan geleneği bağlamında kullanıldığı ve anlaşıldığı zaman, Hıristiyanlar onu Hz. Muhammed için kesinlikle kullanamazlar.⁶²

Görüldüğü gibi günümüzde Watt ve Küng gibi Hz. Muhammed için “peygamber” tabirini kullananlar olduğu gibi, bu tabirin kullanımının yanlış anlaşılmalara sebebiyet verme ihtimalinden dolayı onun Hz. Muhammed için kullanılmaması gerektiğini savunanlar da vardır. Örneğin Martin Forward’a göre; Hz. Muhammed’e peygamber olarak çağırmak suretiyle aynı, hatta birbirleriyle mukayese edilebilir şeyi kastettiklerini düşünen Müslüman ve Hıristiyanlar ancak birbirlerini aldatırlar. Bu nedenle Hıristiyanlar Hz. Muhammed’i bir peygamber olarak değil de siyasi ve dini bir deha olarak kabul etmelidirler. Bu kişiler “peygamber” tabirinin kullanılmamasını savunmala-

61 J. Jomier, *How to Understand Islam* (London: SCM, 1989), ss. 146-147.

62 Hendrik Vroom, *No Other Gods: Christian Belief in Dialogue with Buddhism, Hinduism, and Islam* (Grand Rapids: Eerdmans, 1996), s. 116.

rına rağmen Hıristiyanların Hz. Muhammed'in peygamberliğini ve konumunu daha olumlu olarak değerlendirmeleri gerektiğini ileri sürerler. Zira, söz konusu yazarlara göre de Hıristiyanlar, Hz. Muhammed'in konumunu yeniden bir değerlendirmeye tabi tutmadan, Hıristiyan-Müslüman diyalogunda yeni ve olumlu bir adım atılmasının mümkün olmadığına inanmaktadırlar. Çünkü bu kişilere göre "diğerlerini karalamak suretiyle kendi dinlerini cilalamak isteyenler kendi kendilerine ve kendi inançlarına çok az şeref ve adalet katarlar".⁶³ Görüldüğü gibi yanlış bir anlayışa meydan vermemek için Hz. Muhammed hakkında peygamber tabirinin kullanılması gerektiğini savunan bu kişiler taleplerinde samimi ve dürüst görünmelerine rağmen, onların gerçekten samimi olduğuna ve Müslüman-Hıristiyan diyalogunu geliştirmek istediklerine inanmıyoruz. Çünkü Hz. Muhammed'in bir peygamber olarak değil de, siyasi ve dini bir deha olarak kabul edilmesi hiç de yeni ve olumlu bir yaklaşım değildir. Ayrıca onu böyle kabul etmek onu sıradan herkesin çalışmakla elde edebileceği bir konuma kor ki, bu da onun değerini sadece Hıristiyanların gözünde değil aynı zamanda Müslümanların gözünde de düşürmek demektir. Kısaca, Hz. Muhammed'in Hıristiyanlar tarafından bir peygamber olarak değil de, sadece siyasi ve dini bir deha olarak kabul edilmesi, gelişmekte olan Müslüman-Hıristiyan diyaloguna herhangi bir katkıda bulunamayacağı gibi onu olumsuz yönde etkilemesi oldukça doğaldır.

Konunun daha iyi anlaşılması için şimdi Eski Ahit geleneğinde peygamberin ne anlama geldiğini açıklamaya çalışacağım. *Prophecy In Ancient Israel* (Eski İsrail'de Peygamberlik) adlı eserinde J. Lindblom, peygamberin özelliklerini şu şekilde açıklar: Peygamber kendince ilahi alemi orijinal bir şekilde tecrübe eden kişidir. O, tamamıyla Tanrıya aittir ve O'ndan vahiy alır. Onun temel görevi Tanrıyı dinlemek, O'na itaat etmek ve O'nun mesajını diğerlerine tebliğ etmektir. Peygamber, ibadet, dua, züht, takva araçlarını kullanarak Tanrı'nın iradesine mutlak olarak teslim olur ve böylece de O'nunla kişisel bir ilişki içinde olmuş olur. İşte bu bağlamda, peygamber politikacıdan, sosyal reformcudan, düşünürden ve şairden farklılık arz eder.⁶⁴ Peygamberin bu temel ayırt edici özelliklerinden ayrı olarak, bizzat Eski Ahit'in kendisi, *Tesniye* kitabında gerçek ve sahte peygamber arasında şu ayrımı yapmaktadır:

Eğer aranızda bir peygamber, veya rüya gören çıkarsa, ve sana bir harika yahut bir alamet verirse, ve bilmediğiniz başka ilahların ardınca yürüyelim ve onlara kulluk edelim diye, hakkında söylediği alamet veya harika vaki olursa; o peygamberin veya rüya görenin sözlerini dinlemeyeceksin (*Tesniye* 13:1-2).

Şayet bir peygamber Rabbin ismi ile bir şey söyler fakat o şey çıkmazsa o Rabbin söylemediği bir şeydir. Onu peygamber küstahlıkla söylemiştir, ondan yılmayacaksın. (*Tesniye* 18:22).

63 Forward, *A Short Biography of Muhammad* (Oxford: Oneworld, 1997), s. 119.

64 J. Lindblom, *Prophecy in Ancient Israel* (Oxford: Basil Blackwell, 1962), ss. 1-2.

Görüldüğü gibi, bu ifadelerde Yahve'den başka ilahları izlemeye insanları teşvik eden ve peygamberliğin yukarıda saydığımız özelliklerini taşımayan sahte peygamberlerden söz edildikten sonra gerçek peygamberin, sadece Tanrının kendisine vah-yettiğini insanlara tebliğ eden kişi olduğu ifade edilmektedir. Yani Eski Ahit'e göre gerçek peygamber kendisiyle Tanrı'nın mesajını insanlığa ulaştırdığı kişidir.⁶⁵

Bu izahların ışığı altında Hz. Muhammed'in peygamberliği ve konumu söz konusu olduğunda, bir Hıristiyan'ın onun için peygamber tabirini kullanmaması ve dolayısıyla da onun peygamberliğini kabul etmemesi oldukça güç görünmektedir. Zira, gerçek ve sahte bir peygamberin yukarıda zikrettiğimiz özellikleri Hz. Muhammed ve onun öğretisiyle mukayese edildiğinde, onun sahte peygamberlikle uzaktan yakından bir alakası olmadığı görülecektir. Bu izahlara dayanarak Watt ve Küng'ün Hz. Muhammed için peygamber tabirini kullanmaları, gelişen Müslüman-Hıristiyan diyaloguna, bu tabiri onun için kullanmayanlardan daha fazla katkıda bulunacağını rahatlıkla söyleyebiliriz. Çünkü Müslüman-Hıristiyan diyalogu sürecinde Hz. Muhammed'i peygamber olarak görmemek Müslümanları rencide eder ve böylece de onların Hıristiyanlarla daha iyi ilişkiler kurmalarını güçleştirir.

Buraya kadar gördüklerimizi bir bütün olarak ele aldığımızda Hz. Muhammed'i Tanrı'nın hakimiyeti altında insanlık tarihini etkileyen siyasi ve politik bir deha ve Tanrı'nın elçisi olarak kabul etmek suretiyle, çağdaş Hıristiyan araştırmalarının genel olarak ortaçağ polemik geleneğinin ötesine geçmeye meylettiklerini söyleyebiliriz. Yine, çağdaş Hıristiyan düşünürlerinin Hz. Muhammed'in peygamberliği ve konumu ile ilgili bu değerlendirmeleri teolojik olarak herhangi bir şekilde Muhammed'in peygamberliğinin kabul edilmesinin mümkün olmadığını ileri sürenlerle mukayese edildiğinde, özellikle son dönemlerde gittikçe artan sayıda önde gelen Hıristiyan alimin, Hz. Muhammed'in peygamberliği ve konumu meselesinin, Müslüman-Hıristiyan diyalogu sürecinde ciddi olarak tartışılmaya değer sorunların başında geldiğini kabul ettikleri açıkça ortaya çıkar. Ancak Antonie Wessels'in de doğru olarak tespit ettiği gibi tüm Hıristiyanlar Hz. Muhammed hakkındaki tahrip edilmiş ve son derece çirkin ortaçağ Hıristiyanlığının "*Muhammed imajı*"nın kalıntılarını üzerlerinden tamamen atmaya hazır değildirler. Bu bağlamda Wessels şöyle demektedir: "*Kur'an'da yansımaları bulduğumuz gibi, Tanrı'nın Muhammed'le ve onun vasıtasıyla konuştuğunu söylemenin modern zamanlarda ne anlama geldiğini yeniden anlama görevi, kanaatimce, hala ileride yani gelecekte vuku bulacak konulardandır*".⁶⁶

65 Bkz., J.A. Moyer, "Prophecy, Prophets", J.D. Douglas ve diğerleri, eds., *New Bible Dictionary* (London: Inter Varsity Fellowship, 1962), ss. 1041-1042.

66 Wessels, "Modern Biographies of Muhammad in Arabic", 105.

Kısaca, Hz. Muhammed'in peygamberliği ve konumu ile ilgili yaptığımız bu inceleme bize gösterdi ki, Hz. Muhammed'in peygamberliği konusuna yönelik, onun öğretisinin taraftarlarının (Müslümanların) yaşamları üzerindeki etkisini gözlemleyerek yapılan fenomenolojik yaklaşım, Hıristiyanları, Hz. Muhammed'in fonksiyonunu ve konumunu daha iyi anlamaya sevk etmiştir. Bu yaklaşım sayesinde Hıristiyanlar, Hz. Muhammed'in konumu ile ilgili olarak herhangi bir karara varmadan önce benzerliklerini gözlemek için onunla Eski Ahit peygamberlerini mukayese etme fırsatı bulmuşlardır. Bu şekilde Hz. Muhammedle Eski Ahit peygamberleri arasındaki benzerlikleri dikkate almak Hıristiyanlara, kendi inançlarının değerini düşürmeksizin Hz. Muhammed'i bir peygamber olarak kabul etme fırsatını vermiştir. Çünkü onlar Hz. Muhammed'i İsa-Masih'le mukayese etmediklerinden onun peygamberliğini onaylamaları İsa-Masih'in konumu hakkındaki düşüncelerini etkilememektedir. Bu şekilde Hz. Muhammed'i peygamber olarak kabul etmek tabii olarak şu sonuca yol açmaktadır: Müslüman-Hıristiyan diyalogunun daha da gelişmesi için sadece Watt ve Küng gibi Müslüman-Hıristiyan anlayışını geliştirmeye çalışan üç-beş kişinin değil, resmi kurumlarıyla beraber tüm Hıristiyanların, İslam'ın ortaya çıktığı dönemden günümüze değin Gayri-Müslimlerin çoğunluğu tarafından iddia edildiği gibi, Hz. Muhammed'in sahte/yalancı bir peygamber değil aksine Tanrı'nın mesajını insanlığa ulaştıran hakiki bir peygamber olduğu gerçeğini itiraf etmeleri gerekir.